

Zeynep Zafer

(Ankara University /Ankara Üniversitesi)

Bulgarian Literature in the Shadow of Politics and Propaganda (Translations in Turkey in the Second Half of the 60s and 70s)

Abstract: In the history of reception of the translated Bulgarian literature in Turkey, the second half of the 1960s and 1970s is the most mysterious, interesting and unexplored period. Thought-provoking are the planned translation and publication of a large number of political books and the limited translation of Bulgarian literary classics.

The purpose of this study is to identify the motives and ways of publishing ideological and political books in Turkey that have a negative impact on the ways Bulgarian literary art is perceived.

Keywords: Bulgarian literature, translation, Turkey, Turkish language, politics.

Зейнеп Зафер

(Турция, Анкарски университет, Филологически и историческо-географски факултет,
Катедра по български език и литература)

Българската литература в сянката на политиката и пропагандата (Преводите в Турция през втората половина на 60-те и 70-те години)

Когато в началото на преподавателската ми работа (1992 г.) в Турция от студентите си многократно се убеждавах, че „В името на народа”¹ на Митка Гръбчева е най-четената книга сред младежите с леви убеждения и че представата им за българската литература се изчерпва най-вече с няколко партизански или политически четива, аз не можех да си обясня причините за интереса към тези книги без особена художествена стойност. Работата ми в областта на преводната рецепция на българската литература ми помогна да стигна до политиката на тоталитарния режим за разпространение на социалистическа пропагандна литература в Турция.

Но най-напред накратко за преводната рецепция на българската литература. Преводът и издаването на българска художествена литература в Турция започва сравнително късно. За сравнение, първо издание на западно-европейската литература е отпечатаният в Истанбул през 1859 г. сборник със стихове на някои френски поети, а от славянските литератури – комедията на руския класик А. С. Грибоедов „От ума си тегли” (1884). От българската литература за пръв път през 1933 г. се отпечатва разказът

---

¹ На турски книгата е преведена със заглавие: „В името на народа те осъждам на смърт” (Seni Halk Adına Ölüme Mahkum Ediyorum).

„Жертва” на Лидия Николова² (неизвестен днес и на специалисти), а издадената през 1939 г. детска повест на Константин Константинов „Отбор юнаци” е първата самостоятелно издадена българска книга в Турция. До втората половина на 60-те години преводът на българската литература е спонтанен, подборът на текстовете се осъществява по вкуса и избора преди всичко на някои преводачи – изселници от България.

Преводът и издаването на произведения от българската художествена литература на турски език започва доста късно, предимно поради две основни причини. Първо, към края на 19 век, когато се превеждат „От ума си тегли” на Грибоедов и някои творби на западната литература, новата българската литература тъкмо прохода. И второ, съдържанието на много произведения от края на XIX и началото на XX век е наситено с антитурски настроения. Българската литературна класика не е включена и в проекта за превод на най-известните световни класици на Турското министерство на просветата, което в началото на Втората световна война започва най-мощната си дейност по превод на художествена литература.

Интересни спомени, потвърждаващи недоволството на турски писатели от едностранчивата шовинистична гледна точка на автори като Иван Вазов към турците и турската култура, ни е оставил известният поет, писател и по-късно народен представител Яхия Кемал, който през 1921 г. пребивава в България близо три месеца. В София той се запознава с някои свои колеги-творци, посещава Народната библиотека, различни музеи, отива на опера, влиза в Народното събрание и слуша речта на Ал. Стамболийски, разглежда най-важните забележителности на София. Вижда няколко пъти Иван Вазов на терасата на кафене „Панах”. Предлагат му да го запознаят с него, но Яхия Кемал отказва³, защото вече е чел на френски негово стихотворение със силни антитурски настроения, поместено върху картичка от известната поредица за Балканската война, отпечатана в Пловдив.⁴ Затова, с изключение на няколко преведени от български език обзорни статии за литературата, поместени на османотурски език в Солун, дълго не излиза нищо от български автори. Турските интелегенти, които добре владеят френски език, четат преводи на български произведения и не проявяват особен интерес. От 1939 г., 18 години след посещението на Яхия Кемал в България, постепенно на турски език започват да се превеждат и да се издават творби, които не съдържат изградения от писатели и политици отрицателен имидж на турчина.

В рецепцията на българската преводна литература от втората половина на 60-те години се случва нещо съвсем нетрадиционно. Повишава се броят на издадените български книги с политическо съдържание, които се отпечатват планирано. Преди това преводът в Турция се развива спонтанно и произведенията се избират от

² Али Хайдар Танер (1883-1956) е преводачът на първия текст на българската литература, появил се през юли 1933 г. на страниците на сп. „Varlık”. За съжаление, този разказ едва ли би могъл да представи истинското състояние на българската литература, та дори и само в съкратен вид. Името Лидия Николова не е познато дори на специалистите днес и не е включено в литературните енциклопедии. Тя е авторка на няколко разказа и на един роман, публикувани в „Учителска мисъл“ от 1927 до 1931 г., които не излизат извън страниците на списанието.

³ Вазов умира, когато Я. Кемал е още в столицата. Той оставя интересно описание на Вазовото погребение. Вж: Кемал 2013: 148-168.

⁴ Част от тези картички се отпечатват в отделна книга от реномираното издателство “Япъ Креди”. Те са събрани от пленения турски офицер при окупирането на Одрин Мехмет Наил, който с други турски висши военни няколко месеца се задържа в София. Вж. Dinç 2008.

преводачите въз основа на тяхното разбиране за литература. Защото от 1939 г. до края на 1947 г. самостоятелно се издават само три произведения на българската литература, сред които най-голямо внимание заслужават „Бай Ганьо” на Алеко Константинов (1941) и „Изворът на Белоногата” на Петко Р. Славейков, а след това настъпва 13-годишно прекъсване (1947-1960). Ако не се вземат под внимание разказът и двете народни приказки, включени от Мехмет Тюркер Аджароглу в два отделни сборника, издадени през 1960 г. и 1962 г., то до 1965 г. включително може да се говори за доста дълга 18-годишна пауза.

През 1966 г. настъпва рязка промяна в преводната рецепция на българската литература в Турция. От втората половина на 60-те до края на 70-те, т.е. до военния преврат от 12 септември 1980 г., в Турция са издадени най-много книги от български автори. Това е и периодът, в който се поставя началото на превода от език-посредник, наречен от Сидер Флорин „отражение на отражението” (Флорин 1982: 213). От заглавията на преводите, направени през тези години от български език или чрез език-посредник ясно личи, че преобладават книги с пропагандно социалистическо съдържание и чисто политическа литература, за сметка на което преводът на българската литературна класика чувствително изостава. Така от 1966 г. до 1980 г.⁵ – само за 14 години – се отпечатват около 120 отделни заглавия, голяма част от които представляват пропагандна социалистическа, партизанска, т. н. „антифашистка” или политическа литература. Те се преиздават многократно, някои от които и днес, въпреки че от 2001-ва година насам са преведени доста образци от българската художествена литература.

След включване на тоталитарния режим в процеса на печатането на преводна българска литература, за пръв път се налага планирано превеждане и разпространение на текстове на български автори в Турция. Но, за съжаление, този план не е насочен към популяризиране на българската литературна класика, а към разпространение на специална политическа литература, целяща да повлияе върху определена част от турския реципиент.⁶ Само списъкът на отпечатаните през 1979 г. преводи на български политически, пропагандни и възхваляващи социалистическата система книги съдържа 20 отделни заглавия. Специален интерес представляват книгите на някои български политици и идеолози.

Любознателната турска читателска публика от 40-те и 50-те години, проявяваща много голям интерес към световната литературна класика, през 60-те и 70-те години вече е на средна и над средна възраст, а разбирането на младото поколение за литературата и изкуството се променя. Голяма част от него, повлияно от марксистко-ленинските теории, през втората половина на 60-те години има специални предпочитания към модерните за времето книги, в които се разказва за така наречената „антифашистка” борба, за партизанската въоръжена дейност, за гражданската съпротива срещу капиталистическата система, за победата на социализма и социалистическия строй.

---

⁵ На 12 септември 1980 г. се осъществява военен преврат. След тази дата отпечатването на пропагандна литература в „Хабора” намалява, но не спира. Днес „Яр” и „Евренсел” продължават издателската му политика.

⁶ Тоталитарното управление вече смята, че турците в страната би трябвало да четат тази литература на български, а турските издания да се насочат към симпатизиращия на социализма реципиент в Турция. На този етап не ни е известно дали решението е взето самостоятелно от управлението или е било съгласувано със Съветския тоталитарен режим.

По-голямата част от учащата се турска младеж, която е под влиянието на лявата идеология, симпатизира и подкрепя протестите на студенти и работници от Париж и Лондон през метежната 1968-а, а почти не обръща внимание на Пражката пролет в Чехословакия. Анархизмът все повече набира сили сред младежта и интелигенцията. Много младежи проявяват интерес към конспирацията, конфронтацията в обществото е толкова силна, че се пролива кръв.

В същото време в България от втората половина на 60-те години постепенно започват да се прилагат ограничения върху превода и издаването на турски език не само на българска художествена, но и на пропагандна социалистическа литература, която дотогава се разпространява на турски език за спечелването на турското малцинство за социалистическата кауза. Официалната политика в началото на 1968 г. пуска в обръщение плана си за осъществяване на социалистическата пропаганда сред това население на български език, който обхваща и периодичния печат на турски език (вж. Иванов, Ялъмов 1998: 556-600). Издателството за преводна литература на чужди езици към БТА, което през 1967 г. е преобразувано в агенция „София-прес“, също започва да играе много активна роля за успешното разпространяване на политическа литература извън страната⁷. Процесът на постепенното изместване на „Народна просвета“ от „София-прес“ може да се проследи много добре от книгите на Т. Живков на турски в електронния каталог на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Изданията на едни и същи книги в двете страни, най-напред в България и след това в Турция, показват как подобрена идеологическа и друга пропагандна литература се финансира от държавата и планирано се издава в Турция.

70-те години влизат в историята на Турция с още по-кървави сблъсъци между привърженици на противоположни идеологии, когато братоубийствената борба между крайнолеви и крайнодесни екстремистки групи достига кулминационната си точка. Именно през това десетилетие в Турция се издават най-много книги, в които въоръжената партизанска борба срещу властта и тероризма се героизират, а смъртта в името на някаква идеология се издига в култ.⁸

Статистиката на отпечатаната чисто политическа литература показва, че по брой на заглавията на превежданите в България и издавани в Турция политически книги на първо място се нарежда Г. Димитров с 12 отделни заглавия, от които четири излизат през 1974 г. Освен това са издадени три биографии на Г. Димитров от Камен Калчев, един сборник със спомени за живота му и две книги за живота и дейността му, без да се посочват авторите. Наред с това от турския писател Керим Корджан по поръчка е написан един биографичен роман за Г. Димитров. Събират се общо около 20 заглавия, като някои от тях се преиздават многократно както в миналото, така и днес.

---

⁷ Като отговарящ за Балканите и специално за Турция от създаването на отдела през 1974 до самото му закриване, д-р Исмаил Джамбазов има задачата да следи специално литературата, предназначена за разпространение в Турция. Под негово ръководство за тази цел от екипа на отдела към „София-прес“ стари и нови преводи на турски се предлагат на разположението на различни издателства в Турция като „Naboga“, „May“, „Bilim ve Sosyalizm“ (Наука и социализъм), „Ürün“ (Продукт), „Konuk“ (Гост) и др. Според д-р Исмаил Джамбазов, освен готовите преводи на предварително планираните за издаване книги, Б. Хабора и други турски издатели получават средства и за тяхното отпечатване. Но дори това да не е вярно, завидни са условията на работа, предоставяни на споменатите издателства.

⁸ И двете десетилетия завършват с военни преврати (осъществени на 12.03.1971 г. и на 12.09.1980 г.), които слагат край на сблъсъците.

Второ място заемат изданията на Тодор Живков, които в периода от 1975 г. до 1980 г. бележат истински рекорд. Тогава са издадени общо осем негови книги или брошури, а през 1975 г. – в навечерието на първото му официално посещение в Турция – са отпечатани три книги с избрани негови съчинения. Докато Георги Димитров през същата година е представен само с едно заглавие. Другите издания на Т. Живков представляват брошури с някои политически речи.⁹ Людмила Живкова е представена на турския читател с две книги, В. Коларов и Д. Благоев – с по една. За доста кратък период в различни градове на Турция се отпечатват приблизително 25 книги с политическо и пропагандно съдържание. Това изобщо не е малко, ако се сравни със споменатия предходен период, когато се издават само художествени текстове.

В Турция най-много се разпространяват книги от писаната обикновено по поръчка в стила на социалистически реализъм българска „художествена“ литература – пропагандна, партизанска, антифашистка, социалистическа.

В областта на прозата за периода 1969–1976 от Г. Караславов са издадени 6 книги, 1969–1978 от Стоян Ц. Даскалов – 5 и две на Веселин Андреев. Редица български автори като Е. Коралов, К. Калчев, Л. Стоянов също са представени на турския читател. От т. н. социалистически или пролетарски поети особено внимание се отделя на Никола Вапцаров, Христо Смирненски, Георги Джагаров, Любомир Левчев, Гео Милев (особено на поемата му „Септември“) и други, включени в няколко антологии на българската или световна поезия или издадени самостоятелно. Характерът и съдържанието на тези издания, достигнали внушителната цифра 50, красноречиво говори за специалния подход при избора след включването на държавния апарат в процеса на „внесянето“ на пропагандна социалистическа литература на турския книжен пазар.

Интересен е случаят със забраната на една българска книга през въпросния период. Мехмет Тюркер Аджароглу споменава за изземането от книжарниците на поемата „Септември“, излязла през 1971 (Аджароглу 1997: 52). Тъй като книгата на Гео Милев постъпва във фонда на Националната библиотека в Анкара същата година и се съхранява досега, може да се предположи, че поемата случайно е попаднала в списъка на предвидените за забрана социалистически пропагандни четива. Този единствен пример не е достатъчен, за да се говори за официална цензура върху отпечатваната българска политическа и пропагандна социалистическа литература през този период.

В края на 60-те и началото на 70-те години от държавния бюджет се заделят сериозни средства, които са нужни за разходите на канените в България писатели, журналисти, общественици и др. представители на турската интелигенция с леви убеждения, играещи ролята на проводници за внесянето на пропагандна социалистическа литература в страната. Част от тези интелигенти и писатели се отблагодаряват за гостоприемството, пишейки и издавайки в Турция похвални книги за социалистическа България. На гостуващите турски писатели за едно отпечатано стихотворение, разказ или интервю се заплаща хонорар от 100 лв., докато нормалната тарифа предвижда 20-25 лв. (Тата 1993: 107-108). Можем само да предполагаме какви хонорари са изплащани за специално поръчаните на турски писатели и лявонастроени автори книги за социалистическото строителство в България и нейните икономически постижения, за благоденствието на гражданите ѝ.

---

⁹ Преведени и издадени са и някои речи на Александър Лилев.

Според И. Джамбазов служители на българските дипломатически представителства в Турция подбират подходящи турски интелектуалци с леви убеждения, правят връзка с тях и ги канят в посолството, а след това и в България.¹⁰ От мемоарите на тези посетители и разговорите ми с тях става ясно, че в София, а понякога и в Истанбул, те обикновено осъществяват връзка с И. Джамбазов (Хабора 2004: 257, Насраттиноглу 2011: 20-21), отговарящ за превода на идеологически книги на турски език в „София-прес“. Придружавани от специални водачи, гостите от Турция обикалят страната, почиват на българското Черноморие, ползват се от блага, до които повечето от българските граждани-данъкоплатци въобще нямат достъп.

Един от „щастливците“, специални гости и приятели на България, е Бюлент Хабора (1940-2014), неуспял писател и собственик на издателство „Хабора“ (1965-1991) в Истанбул, придобил известност преди всичко с отпечатването на мемоарите на М. Гръбчева „В името на народа“ (вж. Зафер 2019), голям брой четива с партизанска и т. нар. „антифашистка“ тематика и книги на някои висши български политици от времето на тоталитаризма. Сред турските издатели Б. Хабора играе най-важна роля¹¹ за разпространението на политически ангажирана литература в Турция.

Дейността на издателството му прекрасно може да представи рецепцията на българската политическа литература през втората половина на 60-те и 70-те години, издаването на която е организирано и контролирано от някои институции на тоталитарния режим на социалистическа България. Личната история на контактите на Б. Хабора с представители на българските дипломатически мисии и посещенията му в България почти се покриват с историите на много други почитатели на комунистическата идеология и Източния блок, канени на държавни разноски в България и запознавани с „успехите“ на социалистическото ѝ строителство. За това разказва в мемоарите си И. Насраттиноглу. Тези връзки се потвърждават също в разговорите ми с М. Т. Аджароглу, направени през различни години.

За да подчертае, че с издателската си дейност напълно е заслужил ордена „Кирил и Методий“ I-ва степен¹², връчен му най-официално в агенция „София-прес“ през 1978 г., Хабора подчертава голямата числена разлика между преводната турска и българска литература, издавана в един и същи период в България и в Турция:

(...) аз за 7-8 години бях издал близо 50 български заглавия. Ако не съм забравил, за същото време в България бяха отпечатани някои книги само на 4-ма турски автори. (Хабора 2004: 259-260)

Тези редове дават възможност да се види издателската политика на тоталитарното правителство, което определя и контролира превеждането и издаването както на турска, така и на българска литература в двете страни.

¹⁰ Изказвам специални благодарности към д-р Исмаил Джамбазов, който в няколкократните ни разговори беше така любезен да сподели с мен подробности около осъществяването на връзки с турските интелектуалци, журналисти, писатели, общественици. От създаването на отдела в Агенция „София-прес“ през 1974 до самото му закриване, той отговаря за Балканите и специално за Турция. Това се потвърждава и от мемоарите на някои гости на България.

¹¹ Освен „Хабора“, такава литература печатат издателства като „May“ (Май), „Bilim ve Sosyalizm“ (Наука и социализъм), „Ürün“ (Продукт), „Konuk“ (Гост) и др.

¹² Ордени са връчени и на други турски граждани, имащи „специални“ заслуги за разпространение на българската култура.

Макар понякога Б. Хабора да е неточен, може да се вярва на тази цифра, защото през периода на планираното внасяне и отпечатване на политическа и пропагандна българска литература, в Турция са отпечатани най-много книги от български автори (втората половина на 60-те и 70-те години), като на първо място се нарежда издателство „Хабора”. От приложения списък на излезлите през 1979 г. български книги в Турция, съдържащ общо 20 заглавия, на „Хабора” принадлежат 12¹³.

Скриването на истинските имена на преводачите от България, използването на измислени имена като Недим Сел, С. Демир, Лютфю Демир, Аслан Деврим и др. показва, че българската официална политика за разпространение на тази литература се прикрива. Затова днес е трудно да се установят имената на истинските преводачи, стоящи зад въпросните псевдоними. За тяхното разпознаване е нужно дълго проучване както в Турция, така и в България, сравняване на преводните текстове с оригиналите. Според Исмаил Джамбазов зад името Недим Сел се крие преводачът на трудовете на Т. Живков – Тугрул Делиорман (живеещ като политически емигрант в България). Предполагам, че псевдонимът е използван и за книги, които не са преведени от Т. Делиорман. Турските заглавия на книгите понякога доста се различават от оригиналните и това представлява допълнителна трудност за изследователите.

Качеството на избраната социалистическа литература, чиито критерии не са художествени или естетически, а чисто политически, не привлича интереса на любителите на художествената словесност. Лошият превод също е от голямо значение за нейната непопулярност сред познавачите на художественото творчество. Както правилно подчертава и Т. Аджароглу, голяма част от преведените в България и пуснати на турския пазар книги нямат успех сред турските читатели, освен сред ляво настроените кръгове. Използван е изкуствено създаденият по нареждане на тоталитарния режим в България турски литературен език, който е доста далеч от

---

¹³ Списъкът ми беше предоставен от Исмаил Джамбазов, отговарящ за превода и отпечатването на книги на турски в „София-прес”, за което му дължа признателност. Разбира се, не всички книги в него са първо издание. Но списъкът много добре представя облика на превежданата и издавана литература не само през годината, а и въобще: „Строителството на социализма и комунизма и световното развитие” – слово на др. Тодор Живков, произнесено при откриването на Международната теоретична конференция, състояла се на 12-15 декември 1978 г. в София – изд. „Хабора”; „Вътрешната и външна политика на НР България” – реч на др. Тодор Живков, произнесена на Десетата сесия на Народното събрание на 27 април 1979 г. – изд. „Хабора”; „Реалният социализъм” – доклад, изнесен от др. Александър Лилов на Международната теоретична конференция, състояла се на 12-15 декември 1978 г. в София – изд. „Хабора”; „Основни закономерности и национални особености при строителството на социализма” от проф. Ирибаджаков, преведена и издадена от издателство „Конук”; „История на профсъюзното движение в България”, колектив, преведена и издадена от издателство „Конук”; „Ролята и значението на Отечествените фронтове в различните страни”, колектив, преведена и издадена от издателство „Конук”; „За да мога да живея” от Митка Гръбчева, изд. „Хабора”; „Мехмед”, от Зия Ямач [Зия Ямач е турски политически емигрант в България – 3.3.], изд. „Хабора”; „Братска къща” от Фахри Ердинч [Фахри Ердинч е турски политически емигрант в България – 3.3.], издателство „Хабора”; „Али” от Фахри Ердинч, издателство „Хабора”; „Социализъм и хуманизъм” от С. И. Попов, превод на Агенция „София-прес”, изд. „Сорун”; „Петко Напетов”, издателство „Сорун”; „Образованието в България” от турския писател Хасан Къяфет, изд. „Хабора”; „Стогодишният младеж България” от турския писател Демирташ Джейхун, изд. „Хабора”; „Работнички” от турския писател Фахри Ердинч, изд. „Хабора”; „Малката червена рибка” от Лиана Даскалова, превод на Мустафа Балел, издателство „Йоз”; „Уроците от събитията в България през периода 1920-1923 година” от турския писател Ендер Камил Бояджъ, издателство „Конук”; „Кратка история на България”, Н. Тодоров – Издателство „Йонджю” – книгата е посветена на 1300-годишнината от създаването на българската държава и „Хайдушко биле” от Л. Левчев, издателство „Хабора”.

съвременния книжовен турски език и се нуждае от сериозна редакторска намеса. Преводите са наситени с редица езикови и стилистични грешки. Особено дразни буквализмът на лексикално, фразеологично и синтактично равнище. Голяма трудност за турския читател представлява безеквивалентната лексика из областта на политиката, социалистическата система и икономиката, разбираема за турците в България, но непозната за реципиента в Турция, чиито фонові знания в тази област са доста ограничени. Въпреки това и днес някои от тези книги продължават да се преиздават преди всичко от споменатите по-горе издателства¹⁴, което доказва, че все още се предпочитат от кръгове с крайнолеви убеждения. Така например „Синът на работническата класа” („Proleter Devrimci Dimitrov” на К. Калчев), превод на Бурхан Арпад от немски, е отпечатан последно през 2003 година, а изданието за пръв път през 1969 сборник със статии на Г. Димитров „Общ фронт срещу фашизма” („Faşizme Karşı Birleşik Cephe”) – през 2005 година. И двете са отпечатани от издателство „Евренсел”. Сред тази литература първо място заема „В името на народа” на М. Гръбчева с 28-то си издание през 2018 г.¹⁵

Издателската дейност на българския тоталитарен режим не се ограничава единствено с превода и внасянето на политически четива и социалистическа литература в Турция. Турски писатели и журналисти написват по поръчка специални книги, рекламиращи живота и социалистическото строителство в България. Както беше изтъкнато по-горе, повечето от тези книги съдържат преведени на турски готови текстове. В това отношение особено се открояват книгите на Б. Хабора, който не си поставя за цел да редактира готовия текст, за да бъде разбираем за турския читател. Книгите на Б. Хабора са компилация от текстове за системата и производството в социалистическа България, които той не успява да разгърне в свое оригинално повествование. Б. Хабора „написва” и издава 6 отделни книги (Бозкурт; Инджеку 2014: 155) за България¹⁶. А Демирташ Джейхун („Yüz Yaşındaki Delikanlı BULGARİS-TAN” /Стогодишната млада БЪЛГАРИЯ), Кемал Йозер („Güldeki Şafak” /Сиянието на розата), Ендер Кямил Бояджъ („1920-1923 Bulgaristan’ından Çıkan Dersler” /Уроците от събитията в България през 1920-1923), Ирфан Насраттиноглу („Karı Komşumuz Bulgaristan” /Съседна България) и др. имат по една книга за страната, в която пребивават по покана. Керим Корджан е автор на книга за Г. Димитров („Dimitrov Geçiyoğ” /Димитров минава), а турският политически емигрант с леви убеждения Фахри Ердинч също се отблагодарява с книги на страната, която му дава политическо убежище (напр. „Kardeş Evi” /Братски дом). Така на турския читател е предложен доста материал за опознаване на съседна България, в която гражданите с „радост” строят социализма и живеят в „благоденствие”.

В този тъмен период не само за турското общество, но и за българската литературна класика, все пак се прокрадват някои лъчи, които трудно, но уверено се опитват да осветлят поне една част от българското художествено творчество. През втората половина на 60-те и 70-те години на ХХ век по свой избор от български език

¹⁴ След закриването на изд. „Хабора”, функциите му се поемат от изд. „Яр”.

¹⁵ Отпечатано е от издателство „Яр”, което наследява и продължава дейността на „Хабора”.

¹⁶ „Merhaba Komşu” (Здравей, съседе), „Faşizmden Sosyalizme. KOPRİVŞTİTSA” (От фашизма към социализма. Копривница), „Bir Kooperatif: Maritza P.A.P.Z.K.” (Една кооперация: Марица П.А.П.З.К.), „Güzel İşçiler” (Прекрасните работници), „Bulgaristan’da Elektrik. MARİTSA İZTOK” (Електричеството в България. Марица-Изток), „Türkiye’de İnsanlar, Bulgaristan’da Çocuklar” (В Турция хората, в България децата).

превежда не само Мехмет Тюркер Аджароглу и Наиме Йълмаер, но и Исмаил Аглагюл – всички изселници от България. Те се опитват да представят на турския любознателен читател другата, истинската българска литература. Благодарение на тях, които със сигурност по-трудно намират издателства за отпечатване на преводите си, но които смело поставят имената си под всеки свой труд, в Турция от 1966 г. до 1980 г. излизат такива творби като „Антология на българския разказ” (1967, Аджароглу), „Случаят Джем” (1971, Наиме Йълмаер), „Бай Ганьо” (1972, Исмаил Аглагюл), „Диви разкази” (1972, Н. Йълмаер), „Не съм от тях” (1974, Н. Йълмаер), „Крадецът на праскови” (1974, И. Аглагюл¹⁷), „Осъдени души” (1975, Н. Йълмаер) и някои други. Освен това в превод от френски се издават „Чифликът край границата” (1966) и сборникът от разкази на Й. Йовков „Индже” (1968), а от немски – „Тютюн” (1966) (вж. Зафер 2008: 226-233).

Като че ли единственото художествено произведение, което българският тоталитарен режим планира да издаде в Турция, е „Под игото”. Турският библиограф, литературен критик и преводач на литературна класика и по-специално на Йордан Йовков и Елин Пелин Мехмет Тюркер Аджароглу няколкократно е официален гост на България. По време на едно от посещенията си тогавашният уредник¹⁸ на Къщата музей „Петко и Пенчо Славейкови”, на когото Мехмет Тюркер Аджароглу подарява сборника си с преводи на български разкази, го пита защо не е включил разкази на Вазов. Въпреки обясненията на М. Т. Аджароглу, че издаването на разказите му в Турция е невъзможно, тъй като писателят е настроен вражески към турците, уредникът му предлага да преведе и издаде романа „Под игото”. На повторния отказ на Аджароглу, той му казва следното:

Ще дойде ден, когато ще се преведе и в Турция.¹⁹

Академик Николай Тодоров, директор на Института по Балканистика при БАН поръчва на Аджароглу да подготви библиография (Аджароглу 1997: II) на преводите на турски език, издадени в България и Турция за периода 1878–1978. Въпреки че библиографията е готова и на Аджароглу е платен аванс, отпечатването не се реализира през планираната 1978 година, понеже издаването на книги на турски език вече е спряно. Разширявайки я, той я отпечатва в Турция през 1997 г.

За цялата си тази дейност Аджароглу не е удостоен с орден „Кирил и Методий”. Но той е сред няколкото турски интелектуалци, наградени през декември 1984 година с орден „13 века България”. Връчването на ордена на Аджароглу в българското консулство в Истанбул само два месеца след като за пръв път е присъден на цялото българско партийно и държавно ръководство (7 септември 1984 година), не може да се приеме за случайно. Защото през декември 1984 започва масовата смяна на имената на турците в Югоизточна България. През 1985 г.²⁰ Аджароглу връща ордена на българския консул в Истанбул Георги Любенов. В писмо до него той излага мотивите и протеста си

¹⁷ За съжаление преводът на повестта се отпечатва, без да се спомене истинският преводач, тъй като издателството, което трябва да я издаде, фалира, а новият собственик отпечатва книгата като посочва за преводач името Мехмет Казъмоглу. На това обръща внимание М. Т. Аджароглу в библиографията си (Аджароглу 1997: 64). Подробности за случая научих и от самия преводач Исмаил Бекир Аглагюл. Тази практика е доста честа през периода.

¹⁸ За съжаление той не можа да си спомни името му.

¹⁹ Интервю с Аджароглу, направено през февруари 2016 г.

²⁰ Точната дата не бе установена. Протестното му писмо е публикувано за пръв път в сп. „Yeni Vatı Trakiya”, III/27/28, Haziran-Temmuz 1985.

срещу насилствената асимилация на турците в България и критикува неубедителните и смешни „исторически доказателства” за българския произход на турците, които се изтъкват от властите (Аджароглу 2007: 11-12).

В периода на влошените турско-български отношения – резултат от принудителната асимилация през 1984–1985, прогонването на повече от 360 000 турци от България през 1989 г. и последвалата реакция на тюрското общество – от издателства като „Евренсел” и „Яр” продължават да се издават някои партизански и идеологически книги, предназначени за определен тесен кръг читатели. Изявените преводачи на българска художествена литература не отпечатват нищо. Повече от десет години не се издава българска литература, с изключение на една малка стихосбирка на Блага Димитрова²¹, известна с несъгласието си с асимилаторската политика на тоталитарна България. От 2001 година, когато негативното отражение върху общественото мнение и болката на жертвите отслабва, отново започва преводът и издаването на художествена литература. С включването на младото поколение преводачи от изселниците, издаването на преводна българска литература на турски език чувствително нараства, за да достигне днес до най-високото си равнище.

ЛИТЕРАТУРА

- Аджароглу 2007: *Acaroğlu, M. T.* Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar II. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- Аджароглу 1997: *Acaroğlu, M. T.* Bulgarlar ve Bulgaristan Üzerine Yüzyıllık Türkçe Kaynakça (1878-1978). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Бозкурт, Инджесу 2014: *Bozkurt, O., İncesu, K.* 60. Sanat Yılında Bülent Habora. İstanbul: Yar Yayınları.
- Динч 2008: *Güney, D.* Mehmet Nail Bey'in Derlediği Kartpostallarla Balkan Savaşı (1912-1913). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Зафер 2008: *Зафер, З.* Българската литература в Турция. – В: Балканите – Език, история, култура. Университетско издателство „Св. Св. Кирил и Методий”: Велико Търново.
- Зафер 2019: *Зафер, З.* Българската политическа и пропагандна литература в Турция и „В името на народа” на Митка Гръбчева. Е-сп. LiterNet, 2019 бр. 1 (230) <https://litenet.bg/publish29/zeinep-zafer/mitka-grybcheva.htm>
- Иванов, Ялъмов 1998: *Иванов, М., И. Ялъмов.* Турската общност в България и нейният периодичен печат (1878-1997). – В: Българско медиазнание, енциклопедично издание за медианаука и медиапублицистика, Т. 2: София.
- Кемал 2013: *Кемал, Я.* Детство, юношество, политически и литературни спомени, прев. Айтян Делихюсеинова. София: „Боян Пенев”.
- Насраттиноглу 2011: *Nasrattinoğlu, İ. Ü.* BALKANLAR. Bulgaristan – Bosna – Hersek – Hırvatistan – Sırbistan – Yunanistan. Ankara.
- Тата 1993: *Tata, S.* Türk Komünistlerinin Bulgaristan Macerası. İstanbul, Boğaziçi Yayınları.
- Флорин 1982: *Флорин, С.* „Предателствата” на преводача. Това, което читателят не забелязва. Панорама, No 3.
- Хабора 2004: *Habora, B.* Başmusahip Sokağı Anıları. Yar Yayınları. İstanbul.

---

²¹ През 1992 в превод на поета Сабахаттин Байрамъоз (Kartallar Yokoluyor).

Хабора 2012: *Habora. B. Seni Halk Adına...* (İstanbul ve Sonrası Notları 1). // Evrensel, 24.09.2012 <<http://www.evrensel.net/yazi/36872/seni-halk-adina-istanbul-ve-sonrasi-notlari-1>> (30.01.2016)